

**УМУМТАЪЛИМ МАКТАБ ИНГЛИЗ ТИЛИ ЎҚИТУВЧИЛАРИ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ИНДИВИДУАЛ ЁНДАШУВ АСОСИДА
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.18.90.037>

Маллаева Озода Махрамовна

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги академияси “Тилларни ўрганиш”
кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Умумтаълим мактаб инглиз тили ўқитувчилари малакасини ошириш механизmlарини индивидуал ёндашув асосида такомиллаштириш масалалари илмий назарий жиҳатдан ёритиб берилган. Шунингдек мақолада, педагогларнинг даврийликка асосланган ҳолда фаолият кўрсатадиган малака ошириш тизимини касбий эҳтиёжлардан келиб чиқувчи индивидуалликка асосланган тизимга трансформация қилиш жараёнлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: умумтаълим мактаб, инглиз тили ўқитувчилари, малакаси ошириш, механизм, индивидуал ёндашув, педагог, касбий эҳтиёж, индивидуаллик, трансформация қилиш, жараён, глобаллашув, кредит-модул тизим, инглиз тили.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПОДХОДА
К ПОВЫШЕНИЮ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
СРЕДНИХ ШКОЛ**

Маллаева Озода Максрамовна,

Академия МВД Республики Узбекистан, преподаватель кафедры «Обучение языкам»

Аннотация. В научной теории освещены вопросы совершенствования механизмов повышения квалификации учителей английского языка общеобразовательных школ на основе индивидуального подхода. Также в статье анализируются процессы трансформации системы повышения квалификации педагогов, действующей на периодической основе, в индивидуальную систему, основанную на профессиональных потребностях.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, учителя английского языка, повышение квалификации, механизм, индивидуальный подход, педагог, профессиональная потребность, индивидуальность, трансформация, процесс, глобализация, кредитно-модульная система, английский язык.

**IMPROVING THE MECHANISMS OF AN INDIVIDUAL APPROACH TO
INCREASING THE QUALIFICATION OF ENGLISH TEACHERS IN SECONDARY
SCHOOLS**

Mallaeva Ozoda Maksramovna,

Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan
Lecturer at the Department of Language Teaching

The scientific theory highlights the issues of improving the mechanisms for improving the qualifications of teachers of English in general education schools based on an individual approach. The article also analyzes the processes of transformation of the system of advanced training of teachers, acting on a periodic basis, into an individual system based on professional needs

Key words: secondary school, English language teacher, advanced training, mechanism, individual approach, teacher, professional need, individuality, transformation, process,

globalization, credit-module system, English language.

Жаҳонда юз бераётган бугунги глобаллашув шароитида юқори малакали кадрларга ортиб бораётган эҳтиёж таълимни сифат жиҳатдан юқори даражага кўтариш, педагогларнинг касбий компетенцияларини узлуксиз такомиллаштириб бориш заруратини юзага келтирмоқда. Мазкур зарурат туфайли барча таълими ривожланаётган мамлакатларда педагогларнинг даврийликка асосланган ҳолда фаолият кўрсатадиган малака ошириш тизимини доимий равишда фаолият кўрсатадиган узлуксиз касбий ривожланиш тизимига трансформация қилиш жараёнлари амалга оширилмоқда. Европа Иттифоқи Болонья декларацияс ҳамда ЮНЕСКО томонидан 2030 йилгача белгиланган халқаро таълим концепциясида «Бутун ҳаёт давомида сифатли таълим олишга имконият яратиш» долзарб вазифа сифатида белгиланган..[1;]

Республикаимизда дунёда кечаётган глобаллашув, давр талабларининг ортиб бориши, технологияларнинг шиддат билан ривожланиши, жаҳон ҳамжамияти билан барача соҳада алоқаларнинг чуқурлашуви натижасида, ёшларнинг инглиз тилини мукамал ўрганишга талаби ва эҳтиёжи ортишига сабаб бўлмоқда. Бу эҳтиёжни қондириш учун эса, мамлакатимизда чет тилларни хусусан, инглиз тилини ўқитиш тизимини ҳар томонлама қайта кўриб чиқиш ва инглиз тили ўқитувчилар фаолиятини янги босқичга кўтаришни тақозо этади. Мазкур зарурат педагогларнинг даврийликка асосланган ҳолда фаолият кўрсатадиган малака ошириш тизимини касбий эҳтиёжлардан келиб чиқувчи индивидуалликка асосланган тизимга трансформация қилиш жараёнларини амалга оширишни тақозо этади. Дарҳақиқат, мамлакатимизда халқ таълими тизими малака ошириш жараёнидаги ислохотлар педагог кадрларнинг малака даражаси, салоҳияти, индивидуал касбий ривожланиш траекторияси асосидаги малака ошириш дастурларини амалиётга жорий этишга қаратилган. Жумладан, халқ таълими ходимларининг узлуксиз касбий ривожланиш тизимидаги таълим натижаларини баҳолашда кредит-модул тизимини жорий этиш амалиёти бошланди. Унга кўра, педагог бир йилда йиғилиши лозим бўлган кредитлар (академик соатлар)нинг энг кам ҳажми назарда тутилмоқда. Шунингдек, педагогларнинг малака ошириш бўйича эҳтиёжлари ўрганилади ҳамда «Узлуксиз касбий таълим» махсус электрон платформаси орқали уларнинг индивидуал касбий ривожланиш траекторияси тузилади ҳамда малака даражаси, билими, илмий-педагогик салоҳияти, иш тажрибаси, психологик тайёргарлиги ва индивидуал касбий ривожланиш траекториясига мос келадиган табақалашган малака ошириш дастурлари бўйича ўқитиш амалиёти йўлга қўйилади.

Хориж ва мамлакатимиз олимлари томонидан катталар таълими ва малака оширишнинг ўзига хослигини англаш бўйича таклиф этилаётган ёндашувлар малака ошириш таълими самарадорлигини оширишда катта аҳамият касб этади.

Изланишларимиз ҳозирги пайтда мамлакатимиздаги малака ошириш муассасаларида «ҳаёт давомида ўқиш» тамойилига ўтишда айрим муаммолар мавжудлигини кўрсатди. Жумладан:

– катталар таълими ва малака ошириш муассасалари раҳбар ва ходимларнинг таълим (ўқув) хизматлари маркетинги соҳасидаги билими кучсизлиги;

– катталар таълими ва малака ошириш муассасаларининг бозор талабларига тез мослашувчан тузилма эмаслиги;

– катталар таълими ва малака ошириш муассасаларининг педагогларида индивидуал ва ижодий ташаббусларини камлики, муаллифлик курсларини йўлга қўйилмагани;

– малака ошириш жараёнида анаънавий таълимни устувор бўлиб қолгани, масофавий таълимнинг кучсизлиги, 24/7 шаклидаги реал вақт режимида ишлайдиган малака ошириш шаклларининг йўқлиги;

– катталар таълими ва малака ошириш муассасаларидаги намунавий дастур ва ишчи дастурларга асосий буюртмачи Давлат эканлиги;

– тингловчиларни таълимий эҳтиёжлари инобатга олинмаслиги;

– катталар таълими ва малака ошириш муассасаларида мустақил ёки ярим мустақил

хўжалик ҳисобида фаолият юритишни ташкил қилиш тажрибасини мавжуд эмаслиги;
– катталар таълими ва малака ошириш муассасаларида пиар (жамоатчилик билан алоқа)ни кучсизлиги кабилар.

□ Ҳозирда мавжуд малака ошириш муассасаларидаги муаммоларни ҳал этиш, «ҳаёт давомида ўқиш» тамойилини амалда йўлга қўйиш малака ошириш жараёнига “anytime/anyplace/anyuser”, яъни “исталган вақтда/исталган жойда/исталган графикда” тамойилини жорий этиш зарурати юзага келган. Мазкур зарурат сабабли ҳамда бугунги мураккаб (вақт тизимлиги, транспорт ҳаракатларининг фаоллиги, пандемия ва бошқа шу каби омиллар) шароит туфайли малака оширишнинг билвосита шакл ва моделларининг ривожланиш тенденцияси ортиб бормоқда. [2:]

Лекин, юқоридаги муаммоларнинг айримлари пандемия шароитида бироз ечими топди. Яъни:

□ педагогларни онлайн малака оширишлари учун Zoom каби онлайн ўқитиш технологиялари амалиётга кириб келди;

□ онлайн малака оширишга мўлжалланган видеодарс контентлари базаси яратилди;

□ педагогларни малака оширишдан олган билим ва кўникмаларини масофадан туриб (онлайн тест каби) баҳолаш амалда қўллаш йўлга қўйилди.

Бугунги кунда педагог ходимларнинг беш йилда бир марта малака ошириши айрим МДХ мамлакатларида сақланиб қолган. Ривожланган мамлакатларда эса, ўқитувчиларнинг ҳар йили узлуксиз малака ошириши йўлга қўйилган. Масалан, Корея Республикасида ўқитувчи ҳар йили камида 108 соат, Сингапур ва Японияда ҳар йили 100 соатдан ортиқ, Голландияда 166 соат малака ошириши белгиланган. Айнан мазкур давлатларда малака ошириш жараёни педагогларнинг индивидуал касбий ривожланиш траекториясига асосланиши билан аҳамиятли ҳисобланади.

Илмий педагогик адабиётлар таҳлилидан кўринадики, шу кунгача ишлатилган малака ошириш тушунчаси ҳамда амалиётга янги кириб келаётган “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” тушунчалари ўртасида ўзига хос ўхшашлик ва тафовут мавжуд. Ушбу тушунчалардаги ўхшашликка келадиган бўлсак, уларнинг ҳар иккисида ҳам педагогнинг “касбий турғунлик ҳолати”га тушурмаслик маъноси мавжуд. Тафовут эса, малака ошириш тушунчасида:

□ даврийлик (уч йил, беш йил);

□ умумийлик (умумий малака ошириш дастурлари);

□ жамоавийлик (тингловчиларни курсларга жамоавий жалб этиш) ифодалаган бўлса, “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” тушунчасида:

□ давомийлик (24/7 режими);

□ индивидуаллик (эҳтиёжга асосланган ўқув дастурлари ҳамда яқка тартибда малака ошириш) назарда тутилган.

Таъкидлаш керакки, индивидуал таълим траекторияси ёки индивидуал касбий ривожланиш траекторияси тушунчалари мамлакатимиздаги педагогика фанига оид манбаларда деярли учрамайди. Шунга кўра ушбу тушунча таҳлилини Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги ҳамда хориж олимлари илмий тадқиқотлари орқали кўриб чиқамиз. Шу ўринда айтиш лозимки, аксарият хорижий ва МДХ олимлари тадқиқотларида “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси”га муқобил тушунча сифатида “индивидуал таълим траекторияси” тушунчаси қўлланилади. Масалан, педагог олим А.В.Хуторский талқининга кўра, “индивидуал таълим траекторияси - бу ҳар бир таълим субъектининг таълим жараёнида шахсий салоҳиятини рўёбга чиқаришнинг индивидуал усули” ҳисобланади.

Кўплаб тадқиқотчилар ўз қарашлари бўйича “индивидуал таълим траекторияси”га “таълим субъектининг ижтимоий-иқтисодий имконияти, тажриба ва шахсий фазилатларни ривожлантириш натижаси” сифатида баҳо беришган, лекин улар аслида мазкур тушунча фақат таълим субъектигагина таалукли эмаслигини, у педагогик кўмак ва ҳамроҳлик билан амалга ошириладиган ҳам назарий ҳам амалий жараён эканлигини инобатга олишмаган.

Ўрганилаётган объектнинг батафсил таҳлили шуни кўрсатдики, унинг таърифлари кўплилигига қарамай, «индивидуал таълим траекторияси» тушунчасига нисбатан барча

ёндашувларни бирлаштирган ҳолда қуйидаги характерли хусусиятларни ажратиш кўрсатиш мумкин:

- таълим фаолиятининг муайян предмети учун индивидуал таълим траекторияси ишлаб чиқилади;
- таълим субъектининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади;
- педагогик кўмак ва ҳамроҳлик билан амалга оширилади;
- қизиқиш ва тайёргарлик даражасига қараб танлаш имкониятини беради;
- ўқув жараёнига ўтиш (дастур) босқичларини амалга ошириш кетма-кетлигини назарда тутади;
- бу шахснинг ўз-ўзини англаши ҳамда ўз фаолиятини белгилашига асосланади.[4;]

Бизнингча, педагогнинг “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси”ни ишлаб чиқишда аввало педагог ҳамда у фаолият юритадиган муассасанинг ташқи ва ички имкониятлари, восита ва ресурсларини аниқлаб олиш зарур ҳисобланади. Илмий изланиш натижаларига кўра педагог ходимни “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” учун зарур бўладиган таълим ресурсларини қуйидагича таснифлаш мумкин (1-жадвал)

Педагог ходимни “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” учун зарур бўладиган таълим ресурслари

Ташқи таълим ресурслари	
1	Аттестация
2	Бевосита малака ошириш; масофавий малака ошириш (курслар,
3	семинарлар, конференциялар ва бошқалар)
4	Касбий, ижодий танловларда қатнашиш
5	Ўқитувчилар учун олимпиадаларда иштирок этиш
6	Туман услубий бирлашма фаолиятида иштирок этиш
7	Туман педагогик устахоналари, педагогик кўприклар, лабораториялар
8	Вебинарлар, видео дарсликлар
9	Ўқитувчиларга мўлжалланган интернет сайтлари ва ижтимоий тармоқлар
10	Эксперт комиссияларида иштирок этиш
11	Танловлар ҳакамлар ҳайъатида иштирок этиш
12	Илмий-педагогик тажриба ва тадқиқотларда қатнашиш
Ички ресурслар	
13	Педагогик кенгаш
14	Семинарлар; консультациялар; маҳорат дарслари
15	Мактаб услубий бирлашмаси фаолиятида қатнашиш
16	Дарслар (ташриф, ўзаро ташриф)
Селф менежмент - ўз-ўзини ривожлантириш	
17	Селф менежмент учун мақсад ва услубий мавзу қўйиш ҳамда фаолият олиб бориш
18	Таълим технологияларини ўрганиш
19	Янги ўқув материалларини татбиқ этиш, дарсликларни синовдан ўтказиш
20	Интернет-ресурслардан фойдаланиш ва уларга материаллар бериб бориш
21	Портфолио юритиш
Ўзаро ҳамкорликда ўрганиш	
22	Очиқ дарслар ўтказиш ёки очиқ дарсларга ташриф
23	Мастер-класслар, педагогик семинарларда қатнашиш
24	Касбий тажрибасини оммалаштириш
25	Нашрлар: тезис ва мақолалар бериб бориш

Юқоридаги таълим ресурслари педагогнинг “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси”ни ишлаб чиқиш учун зарур ҳисобланади. Албатта, бу жараёнда инглиз тили ўқитувчилари мактабдаги ўқув режаси ва мавжуд интизомга мувофиқ ҳаракат қилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Яъни, ҳар қандай индивидуаллик ёки индивидуал танлов албатта жамоавий мақсадлар билан уйғун бўлиши ёки энг камида ушбу мақсадларга пугур етказмаслиги лозим бўлади.

Умумтаълим мактаб инглиз тили ўқитувчилари “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” учун зарур бўладиган таълим ресурслари асосида (2100 нафар респондент) иштирокида анкета-сўровномаси ўтказилганда эксперт комиссияларида, турли хилдаги танловлар ҳакамлар ҳайъатида, илмий-педагогик тажриба ва тадқиқотларда бир нафар ҳам тингловчилар иштирок этмаганлиги маълум бўлди. Шунингдек, Ўз-ўзини ривожлантириб бориш йўналишида 70 %, Янги ўқув материалларини татбиқ этиш, дарсликларни синовдан ўтказиш 80 %, Касбий фаолияти натижалари бўйича портфолио юритишни 90 %, Касбий тажрибасини омалаштиришни 80 %, Нашрлар: тезис ва мақолалар бериб боришни 80 % респондентлар амалга оширмаганликлари намоён бўлди.

Хориж тажрибаси шуни кўрсатадики, касбий ривожланишнинг индивидуал траекторияси педагогик амалиётда маъмурий ҳужжат ёки бошқарув воситаси ҳисобланмайди. У педагогнинг шахсий-касбий истиқбол режаси ҳамда кундалик дафтарининг уйғунлашган шакли ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, касбий ривожланишнинг индивидуал траекторияси самарадорлигини ҳисоблаш мураккаб жараён ҳисобланади. Бу жараёнда педагогнинг касбий ривожланиш режасининг мавжудлиги, касбий мақсадни белгилаш қобилияти ва у орқали ўз келажагини лойиҳалаштира олиши, мақсадга эришиш алгоритмини туза олгани, касбий фаолиятда ўзининг амалий ролини аниқлаши, ўз-ўзини англаши кабилар инobatга олинади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирсолиева М.Т Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг касбий компетентлигини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш : Пед.фанл. доктори. ... дисс. автореф. – Т.: 2019. – 24 б.

2. Мусурмонова О. Педагогик технологиялар – таълим самарадорлиги омили; монография / Т.: “Yoshlar nashriyot uyi”, 2020. 184

3. Пўлатов И.П., Исамитдинов С.С., Одилов С.А. Таълимда инновация. –Т.: ФАН, 2007.

4. М.Р.Ибляминова. Дефиниция содержания понятия «индивидуальная образовательная траектория» методом контент-анализа. Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Акмеология образования. Психология развития. 2019. Т. 8, вып. 4(32).

5. Толипов Ў.Қ, Усманбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. Монография. □Т.: «Фан», 2005.